

Guliston davlat universiteti “Pedagogika va psixologiya” kafedrası, Psixologiya fanlari doktori, professor, Xolnazarova Matluba Xolbo‘tayevnaning taqrizi ostida

Omonova Ra’no Alisher qizi
GulDU talabasi
+998500082345
ranoomonova367@gmail.com
Ravshanov Sobir Abdimalik o‘g‘li
GulDU doktoranti
+998881743031
sobirravshanov3@gmail.com

AQLI ZAIF O‘QUVCHILARNING SHAXSI VA XOTIRA JARAYONLARI

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta’lim jarayonida ishtirok etuvchi aqli zaif o’quvchilarning shaxsi va xotira jarayonlarini, ularning ruhiy holati va jamiyatdagi o’rni shu bilan birga emotsional rivojlanishi haqida so’z boradi.

Kalit so’zlar: Shaxs, ruhiyat, xotira, xotira jarayonlari, emotsional rivojlanish, aqliy to’liqsizlik, intellektual, intonatsiya.

ЛИЧНОСТЬ И ПРОЦЕССЫ ПАМЯТИ СТУДЕНТОВ С ПСИХИЧЕСКОЙ ОТВЛИКОСТЬЮ

Аннотация: В данной статье рассматриваются процессы личности и памяти студентов с задержкой психического развития, участвующих в образовательном процессе, их психическое состояние и место в обществе, а также их эмоциональное развитие

Ключевые слова: Личность, психика, память, процессы памяти эмоциональное развитие, психическая незавершенность интеллектуальная, интонация.

PERSONALITY AND MEMORY PROCESSES OF STUDENTS WITH MENTAL DISABILITY

Abstract: This article deals with the personality and memory processes of students with mental retardation participating in the educational process, their mental state and place in society, as well as their emotional development.

Key words: Personality, psyche, memory, memory processes, emotional development, mental incompleteness, intellectual, intonation,

---

Shaxs — bu onga ega bo’lgan, ma’lum ijtimoiy munosabatlar majmui, iqtisodiy formatsiyada yashaydigan, ma’lum bir faoliyat turi bilan shug’ullanadigan individdir.

Rus psixologi S.Y Rubinshteyning fikrlariga ko’ra, odam o’zida takrorlanmas xususiyatiga ko’ra individual hisoblanadi. Odam o’zi va atrofida qilarga, borliqqa bo’lgan ongli munosabati orqali uning biror-bir faoliyat bilan shug’ullanishi uning shaxs ekanligini anglatadi. Shaxsning xususiyati ruhiy jarayonlarining kechishiga ta’sir etadi. Ayrim odamlar atrof-muhitni oson, tezlik bilan idrok etsalar, boshqa insonlar esa atrof-muhitni eshituv, harakat, teri sezgilari va boshqa analizatorlar yordamida idrok etadilar. [1]

Oligofrenopedagogikaning asoschilaridan biri E.Segen ta’kidlashicha, aqli zaif bolalarda “xohishning yo‘qligi” shaxs shakllanishida ko’plab qiyinchilikni keltirib chiqarishi mumkin. L.V.

Zankov ham aqli zaif bolalarning shaxsidagi bir qator kamchiliklar haqida kengroq ma'lumot beradi yani aqli zaif bolalar shaxsidgi

- ❖ Disgarmoniya
- ❖ Nomutanosiblik

ular shaxs rivojlanishining yetakchi kamchiliklarida biri hisoblanadi.

Aqli zaif o'quvchilarning asosiy qismini quyidagilar tashkil qiladi:

- ota-onasi vafot etgan
- to'liq oilaga ega bo'lmagan
- Ota – onalari farzandidan vos kechgan
- Ota-onalik huquqidan mahrum qilingan va boshqalar.

Yuqorida keltrib o'tilganlar aqli zaif o'quvchilarning asosiy qismini tashkil qiladi. Bunday bola o'z oilasi bilan to'liq muloqot qilish huquqidan mahrum bo'lib, bu uning shaxsi bo'lib shakllanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Aqli zaif bolalarda emotsiyalarini rivojlantirish uchun, ular hayotiga maxsus pedagogik ta'sir qilish orqali amalga oshiriladi. Aqli zaif bolalarning emotsional doirasini rivojlantirishda tashqi shart-sharoitlarga bog'liqdir .Bu maxsus ta'lim bo'lishi bilan birga bolalar hayotini to'g'ri rejalashtirish hamdir. Bunday o'quvchilar va bolalarga g'am, alam, xafagarchilik va xursandchilikning impulsiv ko'rinishlari xosdir. Bu holatlar ta'lim-tarbiya jarayonida silliqlashadi, bolalarda ijtimoiy adaptatsiya jarayoni uchun zarur xulq-atvor shakllantiriladi. Aqli zaif bolalarning hissiy-irodaviy doirasi rivojlanishning boshlang'ich bosqichlarida bo'ladi. Uning shakllanishida nutq paydo bo'ladi. Lekin xulqni nazorat qilish malakasini shakllantirish aqli zaif bolalarda ma'lum bir qancha murakkablikka egadir. Oligofren bog'cha yoshidagi bolalari o'z xulqini, xohishini nazorat qila olmaydilar. Aqli zaif bolalar uchun xulq-atvorning buzilish holati ham xosdir. Ularda o'quv va o'yin shu bilan birga mehnat faoliyatida motivatsiya berilishining past bo'lganligi sababli , ichki his-tuyg'ularni zaifligi, o'z xatti-harakatlarini boshqara olmaslik hissining yo'qligini kuzatishimiz mumkin. [2]

Xotira — bu individ o'z hayotiy tajribasini eslab qolishi, saqlab keyinchalik kelgusida qayta tiklanishidir. Xotiraga shu bilan birga, unutish ham kiradi. Bu jarayonlarda faoliyat shakllanadi.

Materialni eslab qolish bu hayot faoliyati jarayonida individual tajribaning to'planishiga bog'liqdir. Eslob qolinganni kelajakda qo'llash uchun qayta tiklashi zarurdir. Faoliyatda ma'lum bir materialni tushib qolishi uni unutishga olib keladi mumkin. Aqli zaif bolalar xotirasi sog'lom bolalarning xotirasidan birmuncha farq qilinadi. Aqli zaif bolalar xotirasi rivojlanadimi? degan savol o'ylantiradi hamma odamlarni. Albatta, rivojlanadi , aqli zaif bolalar xotirasi qachonki korreksion ishlarni erta boshlansa , to'g'ri yo'lga qo'yilsagina aqli zaif bolalarning xotirasi rivojlanayotganini ko'rish mumkin. Ma'lumki, xotiramizning rivojlanishi uchun bir qator analizatorlar o'z ta'sirini o'tkazadi (ko'rish, eshitish, ta'm bilish, sezish). Manashu analizatorlarning ishi to'g'ri tashkil etilishi aqli zaif bolalar xotirasini rivojlantiradi. Aqli zaif bolalarning xotirasini bir nechta olimlar G.Y.Troshin, L.V.Zankov, B.I.Pinskiy, G.M.Dulnev va boshqalar ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borishgan. Tadqiqotlar shu ko'rsatadiki, aqli zaif bolalarni darajalariga qarab, xotira xususiyatini rivojlantirish mumkin. Ma'lumki, inson xotirasini rivojlantirish uchun eng birinchi uning barcha bilish jarayonlari ustida ish olib boriladi. Maktab yoshdagi aqli zaif bolalar xotirasining bir qancha rivojlantirish uchun mayda qo'l motorikalaridan foydalanishimiz zarur va bu samarali natija beradi. Mayda qo'l motorikalari ularning nutqiy nuqsonlari bilan biga bilish jarayonlarini ham rivojlantiradi. Bilish jarayonlarini rivojlantirishning yana bir usuli bu frontal va individual mashg'ulotlardir. Bolalarda ixtiyoriy va ixtiyorsiz xotiralar bor. Ixtiyoriy xotiradan ixtiyorsiz xotiraga o'tish bir muncha vazifalarni amalga oshiradi. [3] Bular:

- plastilindan biror predmetni yasash,

- yasash vaqtida plastilindan to'g'ri foydalanish,

-gigiyenaga rioya etish,

- plastilin rangini to'g'ri tanlash,

- ranglar uyg'unligiga e'tibor berish

kabi malakalarini shakllantirish ham xotiraning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Maktab yoshidagi aqli zaif bolalar xotirasini ustida ish olib borilgan vaqtida tasavvurga katta e'tibor berish kerak. Chunki, tasavvurning rivojlanishi ham xotiraga bog'liqligi aniqlangan.[4]

Xulosa qilib shuni atyishimiz kerakki , aqli zaif bolalar xotirasi ham rivojlanadi, faqatgina shuni hisobga olish kerakki, aqli zaif bolalarning o'ziga xos xususiyatlari borligini unutmasligimiz kerak. Ularning jamiyatga moslashishi va o'z o'rnini topishi , shaxslararo munosabatga kirishishida har bir inson o'z hissasini qo'shmog'i lozim. Ularga yordam berish jarayonida shuni yodda tutishimiz lozimki , aqli zaif bolalarga achinish ko'zi bilan qaramasligimiz kerak, chunki ularga achinish ko'zi bilan qarayotgan insonlarni ko'rishganlarida ularning o'zlariga bo'lgan ishonchlari tushib ketishi mumkin. Aqli zaif bolalar xotirasini tekshirishda “10 ta so'zni yod olish” metodikasi, “Voqealar ketma-ketligini aniqlash” metodikalari tavsiya etiladi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, inson xotirasi qanchalik yaxshi rivojlantirilsa, bu ularning barcha bilish jarayonlariga (tafakkur, tasavvur, idrok, xayol kabilar) ijobiy natija beradi isbotlangan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Berdiyev G. Boshlang'ich sinflarda shaxslararo munosabatdagi kamchiliklar va ularni bartaraf etish. — Toshkent, 1995.
2. Эмоционально-волевые процессы и познавательная деятельность умственно отсталых детей. Сб.науч.тр. — М., 1993.
3. Гуревич. Психологическая диагностика // Проблемы исследования. — М., Педагог, 1981.
4. Mamedov K.Q., Shoumarov G 'B. Aqli zaif bolalar psi-xologiyasi. — T., « O'qituvchi», 1994.
5. Z.Nishanova, G.Alimova. Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi, 2005.
6. L.R. Mo'minova, Sh.M.Amirsaidova, Z.N. Mamarajabova,
7. M.U.Xamidova, D.B.Yakubjanova, Z.M.Djalolova, N.Z.Abidova „Maxsus Psixologoya” . Toshkent – 2013.